

SIGURNOST URBANIH SREDINA U BOSNI I HERCEGOVINI U KONTEKSTU TEORIJE LIJEVOG REALIZMA

Pregledni naučni rad

THE SAFETY OF URBAN AREAS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA IN THE CONTEXT OF THE THEORY OF LEFT REALISM

Review paper

Vanja ELEZOVIĆ

Sažetak

Inspiracija za rad i problem(i) koji se radom oslovljava(ju): Nasilje i kriminal su društveni problemi koji pogađaju svako društvo, a što sobom povlači veliki medijsku pozornost, te interes šire javnosti. Izuzetak od toga nije ni Bosna i Hercegovina, a posebno su zanimljive veće urbane sredine gdje je taj problem izraženiji.

Ciljevi rada (naučni i/ili društveni): Cilj rada je sagledati aktualne sigurnosno stanje po pitanju kriminaliteta u Bosni i Hercegovini iz kuta problema koji pogađaju tranzicijske države.

Metodologija/Dizajn: U ovom radu analizirana je sigurnost urbanih sredina u Bosni i Hercegovini kroz prizmu teorije lijevog realizma, koja dobrim dijelom može objasniti aktualno stanje u bosanskohercegovačkom društvu. Komparativno su analizirani podaci različitih istraživanja u Bosni i Hercegovini i svijetu, s aspekta pokazatelja društvene krize koji izravno utječu na porast karakterističnih vrsta kaznenih djela, poput onih iz domena organiziranog kriminaliteta, korupcije i nasilja od strane maloljetnika. Pozornost je pretežito data na stanje u Sarajevu.

Ograničenja istraživanja/rada: Ograničenja u ovom radu odnose se prvenstveno kroz sagledavanje problema u isključivo društveno-ekonomskom okviru, pri čemu su zanemareni drugi čimbenici koji utječu na stanje kriminaliteta i sigurnosti općenito.

Rezultati/Nalazi: Lijevi realizam inzistira na socijalnoj nejednakosti kao jednom od glavnih generatora kriminala, a u radu je takva teza potkrijepljena nizom društveno-ekonomskih pokazatelja. Dakle, riječ je o globalnom ozračju kojeg generira društvena zajednica na način da ljudi, bez obzira na svoj ekonomski status, žude za načinom života onih koji su od njih imućniji.

Generalni zaključak: Sigurnosno stanje u Bosni i Hercegovini je izraženo u općoj depresiji uzrokovanoj ekonomskom krizom, te svim njezinim popratnim pojavama koje u poslijeratnoj i tranzicijskoj državi dovode i do relativne depriviranosti jednog dijela populacije, što sobom povlači i veći broj kriminalnih aktivnosti usmjerenih ka promjeni vlastitog ekonomsko-socijalnog statusa.

Opravdanost istraživanja/rada: Ovaj rad ukazuje na potrebu uvođenja i provedbe ciljanih ekonomskih mjera u preventivnom smislu, te veće senzibilnosti u društvu za najranjivije, marginalizirane i diskriminirane skupine.

Ključne riječi

Bosna i Hercegovina, teorija lijevog realizma, sigurnost urbanih sredina, Sarajevo.

Abstract

Reason(s) for writing and research problem(s): Violence and criminal activity are social problems that affect every society, and with it draw substantial media attention. Bosnia and Herzegovina are not excluded from this topic, and in fact is highlighted in the greater urban areas.

Aims of the paper (scientific and/or social): The aim of the study was to review the current security situation on the issue of crime in Bosnia and Herzegovina, from the perspective of problems affecting the transitional state.

Methodology/Design: In this paper we analyzed the safety of urban areas in Bosnia and Herzegovina through the prism of the theory of left realism, which can explain the current situation of bh society on a significant level. Comparative analyzes of data from different studies in Bosnia and Herzegovina and the world, in terms of indicators of social crisis that directly affect the growth of characteristic types of offenses such as those in the field of organized crime, corruption and violence by juveniles. Attention is mainly given to the situation in Sarajevo.

Research/paper limitations: Limitations in this study relate primarily through consideration of the problem in a purely socio-economic framework, where other factors that influence the state of crime and safety in general are ignored.

Results/Findings: Left realism insists on social inequalities as one of the main generators of crime, and in this paper of such a thesis is supported by a number of socio-economic indicators. So, it is a global atmosphere generated by the community in a way that people, regardless of their economic status, desire for the way of life of those who are wealthier.

General conclusion: The security situation in Bosnia and Herzegovina is expressed in the general depression caused by the economic crisis, and all its side effects, which in the post-conflict and transitional state lead to relative deprivation in one part of the population, which entails greater number of criminal activities directed to the change of their own economic and social status.

Research/paper validity: This study points to the need of introducing and implementing targeted economic measures in terms of prevention, and greater sensitivity in society for the most vulnerable, marginalized and discriminated groups.

Keywords:

Bosnia and Herzegovina, theory of left realism, safety of urban areas, Sarajevo.

Uvod

U Bosni i Hercegovini proteklo ratno razdoblje i tranzicijske promjene nakon toga uvjetovale su i promjene u svim segmentima društva, a to je posebice vidljivo u aktualnom sustavu moralnih vrijednosti. Kada se tomu doda i ekonomska kriza, koja u našoj zemlji traje mnogo dulje nego ona koja je počela 2008. godine na globalnoj razini, što je vidljivo iz službenih ekonomskih pokazatelja, stanje postaje još složenije. Sve izrazitije društvene nejednakosti, siromaštvo, nezaposlenost, konstantne unutarnje političke krize, korumpirana i kriminalizirana vlast itd., jesu pogodno socijalno ozračje odakle izvire kriminal i većina drugih društvenih devijacija. Posebice je problem vidljiv kod mladih koji svoje uzore vide upravo u osobama koje otvoreno odbacuju sva pozitivna moralna uvjerenja, samodisciplinu, radne navike.... To je praćeno idealom o „VIP“¹ načinu života. Sve to kod većeg broja osoba, a posebice mladih, izaziva nezadovoljstvo vlastitim materijalnim uvjetima, mogućnostima i perspektivama. Neminovno to dovodi i do pokušaja bržeg „stjecanja“ onoga što im „pripada“, ali i do drugih vidova asocijalnog i antisocijalnog ponašanja kako unutar obitelji, tako i uže i šire zajednice.

Ove teze potvrđuje niz autora koji se zadnjih godina bave novom društvenom realnošću u postsocijalističkim, tranzicijskim državama, poput Bosne i Hercegovine. Riječ je o starom fenomenu u „novom ruhu“, koji izjeda društvo iznutra i uvjetuje produbljenje krize. To je posebice očito u urbanim područjima, gdje sam način života uvjetuje i veće nezadovoljstvo aktualnom situacijom.

Društvene krize i regresija najizravnije stvaraju pogodno tlo za bujanje različitih tipova devijacija i kriminala. Istovremeno, one doprinose neizravnom umnažanju kriminalnih aktivnosti posredstvom rastućih socijalnih problema, među kojima siromaštvo, nezaposlenost, disfunkcije i dezorganizacije mnogih društvenih institucija i službi i poremećaji odnosa, funkcija i struktura obitelji imaju posebnu težinu i utjecaj (Milosavljević, 1998 cit. u Jugović, Brkić i Simeunović-Patić, 2008, s.450).

Dakle, upravo deprivilegirani ekonomski položaj umnogome stvara psihički pritisak koji se može pretvoriti u odluku da se tomu stane u kraj vršenjem kaznenih djela. Materijalna uskraćenost, društvena inferiornost, osjećaj osobnog nerealiziranja i neadekvatnosti pojedinca, kao krajnjeg rezultata ekonomske nejednakosti, jedan je od važnijih uzroka posezanja za nezakonitim sredstvima s ciljem stjecanja, ne samo materijalne dobiti nego, samim tim, i društvenog položaja i osjećaja društvene prihvaćenosti i osobne ispunjenosti. U ovom radu će se dostupni podatci, koji se mahom fokusiraju na stanje na području Sarajeva, analizirati kroz teorijsku prizmu teorijskog pravca tzv. lijevog realizma, kao suvremenog produžetka kritičke i radikalne teorije u kriminologiji, a koja posebice naglašava kontekst siromaštva, društvenih nejednakosti i ekonomskih prilika u razumijevanju kriminala. Namjera je ukazati na određena stanja u bosansko-hercegovačkome društvu, koja su uvjetovana ekonomskom krizom, a koja dovode do psihološkog pritiska na pojedinca kao „okidača“ i izgovora za kriminalno djelovanje, što potom izravno utječe i na opće stanje sigurnosti u društvu, počevši od subjektivnog osjećaja pojedinca, pa do službenih statistika organa za provedbu zakona.

¹ Very Important Person- kratica je koja označava vrlo važnu osobu – odnosno osobu kojoj se pruža poseban tretman zbog nekog posebnog razloga.

Metodologija

U ovom radu su korištene temeljne znanstvene metode s primarnim deskriptivno-eksplikativnim ciljem. Za obradu teorijskih aspekata problema istraživanja, u radu su korištene znanstvene metode indukcije i dedukcije, te analize i sinteze, uz neophodnost sistematskog pristupa u istraživanju. Metodologija uključuje pregled osnovnih teorijskih tvrdnji, rezultate odabranih kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja, te sintezu postojećih dokaza i statističkih podataka. Očit nedostatak pouzdanih i dostupnih podataka predstavlja određena ograničenja za ovu analizu. Jednako su tako razmotreni makroekonomski i drugi trendovi posljednjih godina na državnoj razini i razini Sarajeva. Ova se analiza uglavnom temelji na kvantitativnim podacima dostupnim iz nacionalnih i drugih statističkih podataka različitih agencija i službi, te empirijskih istraživanja iz širokog opsega nacionalnih i međunarodnih izvora. Kroz ovakav pristup, primjenom tvrdnji svojstvenih teorijama kojim se bavi ovo istraživanje, želi se razmotriti aktualno stanje u oblasti opće sigurnosti urbanih područja u Bosni i Hercegovini, s naglaskom na najveći grad-Sarajevo. U radu će se posebna pozornost dati na ekonomske statističke pokazatelje (GDP, nezaposlenost i sl.), te službenu statistiku izvršenja kaznenih djela, s ciljem ukazivanja na međusobnu moguću povezanost određenih pojava. Analizirat će se podaci različitih istraživanja u Bosni i Hercegovini i svijetu, s aspekta pokazatelja društvene krize koji izravno utječu na porast karakterističnih vrsta kaznenih djela poput onih iz domena organiziranog kriminaliteta, korupcije, nasilja od strane maloljetnika i sl.

Teorijske postavke lijevog realizma

Ideološki iznjedren u tradiciji kritičke kriminologije, lijevi realizam (realistična kriminologija) iskoračio je kao posebna koncepcija s ambicijom da kriminal tretira kao realni problem, budući da pristupi koji su računali na strategije usmjerene na individualne prijestupnike nisu dali rezultate, što važi i za pristupe u okviru teorije etiketiranja, radikalne i kritičke kriminologije, koji su patili od suprotne jednostranosti i koje realisti vide kao abolicionističke, nepraktične i idealističke (Jugović i sar., 2008, s. 449). Iako ova teorija nije među popularnijim u svijetu, niti objašnjava na sveobuhvatan način uzroke, okolnosti i motive za počinjenje kaznenih djela, smatram kako njezini temeljni postulati mogu biti iznimno primjenjivi na određene okolnosti u Bosni i Hercegovini. Riječ je teoriji koja, na tragu marksističkih shvaćanja, prihvaća pojam materijalne osnove društva ili ekonomije za ključni razlog pojavnosti devijantnog ponašanja. Premda postoje opravdane kritike ovakvih stajališta, ova teorija, može donekle objasniti stanje u postsocijalističkim, tranzicijskim državama gdje se kapitalizam doživljava u njegovom najdrastičnijem iskrivljenom obliku.

Prema Young-u temeljni uzrok kriminala jest relativna depriviranost, pri čemu misli na sve slojeve društva. Relativna deprivacija događa se kada pojedinci ili skupine subjektivno sebe doživljavaju kao nepravedno zapostavljene u odnosu na ostale za koje smatraju kako imaju slične značajke i zaslužuju slične nagra-

de (njihove referentne skupine) (Lea i Young, 1996, s. 136). Upravo relativna depriviranost bit će jedan od glavnih razmatranih rezultata ekonomske krize u bosanskohercegovačkom društvu. Ian Taylor identificira osam globalnih društveno-strukturalnih proturječnosti ili kriza koje obilježavaju društvenu tranziciju, od industrijskog do postindustrijskog društva. To su: krize zaposlenja; krize materijalnog siromaštva i socijalnih nejednakosti; strah od „društvenog pada“ i strah od drugih; krize nacionalne države; krize društvene „isključenosti“ i „uključenosti“; krize u „kulturi“; krize muškosti i „rodnog poretka“; i krize obitelji i roditeljstva (Taylor, 1999, str. 8-51). Svi ovi čimbenici primjetni su u našem društvu i stvaraju jedan opći milje za stalni porast različitih devijacija, a naročito kriminala. Taylor, također, ističe kako su ove krize dovele do stanja u kojem se vlast čini potpuno nesposobnom za stvaranje pozitivnih društvenih promjena. Ljudi se boje i postaju sve izoliraniji, a neki i potpuno isključeni zbog diskriminacije (Siegel, 2011, s. 212). Lijevi realizam, za razliku od prethodnika u kritičkom pravcu, smatra kako su organi formalne društvene kontrole potrebni jer žrtve zaslužuju zaštitu, no istodobno su stava kako bi policija trebala koristiti manje prisile. Oni govore o „preventivnom odvraćanju“, što znači da bi institucije društvene zajednice trebale uložiti napore u smanjenju i eliminiranju kriminala prije nego policijsko reagiranje postane neophodno (Siegel, 2011, s.212).

Ono za što je lijevi realizam zasigurno zaslužan je ponovno stavljanje žrtve kaznenog djela u fokus, tj. njihovih iskustava i strahova, a ne pitanja počinitelja kao „žrtve“, što je jedno vrijeme bila izražena tendencija. Naime, lijevi je realizam inicirao niz empirijskih, prije svega viktimoloških, istraživanja. Lea i Young (1984, s. 16) službene statistike vide kao „izrazito subjektivne izvore podataka, jer su izložene političkim utjecajima“. Ovi autori smatraju kako „to ne ukazuje da je problem kriminaliteta manje stvaran, što više, to znači da prema brojkama moramo biti oprezni i da moramo razviti osjećaj realnosti“ (Lea i Young, 1984, s. 16). Prema Youngu (1991, s.149), „(lokalne) viktimizacijske ankete daju preciznu kartu problemima na tom području“. Ipak Young priznaje kako i viktimizacijske studije „boluju“ od tzv. „tamne brojke“. On ističe kako je to posebice „primjenjivo u slučajevima seksualnog ili obiteljskog nasilja gdje se stope varijacija u viktimizacijskim anketama kreću od 57 do 86 %“ (Young, 1988, s. 168). Young također tvrdi kako je stvarni broj kaznenih djela proizvod ponašanja i razine tolerancije, a da uspješne preventivne kampanje mogu utjecati na pad te tolerancije, a time i na porast kaznenih djela zbog veće stope prijavljivanja (Young, 1988a, s. 179).

Rezultati i rasprava

Prema izvješću UN-a iz 2008. godine „...dvije trećine stanovnika gradova u svijetu su bili žrtve neke vrsta kriminala, barem jednom u razdoblju od pet godina“(Monteiro i Iannicelli, 2009, s. 2). Različiti oblici kriminala drastično su „pogodili“ bivše socijalističke zemlje, pa tako i Bosnu i Hercegovinu. Većina istraživača kriminala u ovim zemljama kao suštinske faktore koji su pogodovali njegovu širenju navodi siromaštvo, velike socijalne razlike, kolaps formalnog i neformalnog društvenog nadzora, vrijednosni slom ili anomiju, ekonomski krah, visoku

inflaciju, pad životnog standarda, masovnu nezaposlenost, raširenu korupciju, itd. Ukupna stopa kriminala u Bosni i Hercegovini je visoka, s najvećom koncentracijom incidenata u Sarajevu i drugim urbanim sredinama, navodi se u izvješću Državnog ureda za diplomatsku sigurnost SAD-a (OSAC, 2014). Velika većina kaznenih djela su nenasilni ulični kriminal, krađe i provale, što govori u prilog ekonomskim motivima. U ovom izvješću se navode i statistike o kaznenim djelima za razdoblje siječanj-rujan 2013. u Sarajevu: 1. ubojstvo, 1 silovanje, 182 slučaja obiteljskoga nasilja, 3640 imovinska kaznena djela (to uključuje i 748 stambene provale), 564 auto krađe, 21 eksplozija, 43 incidenta pučnjave iz vatrenog oružja, 7.757 prometnih nesreća (20 smrtnih slučajeva i 859 ozlijeđenih osoba). Organizirane kriminalne skupine postoje u BiH i zabilježena je učestalost javnih ubojstava i nasilnih napada na javnim mjestima, koja se pripisuju organiziranom kriminalu. Nasilje među članovima tih skupina ili njihovih podružnica je sasvim uobičajeno (OSAC, 2014).

Sarajevo se nalazi pri vrhu liste gradova u Bosni i Hercegovini s brojem registriranih kaznenih djela. Informacije o ubojstvima, nanošenju tjelesnih povreda, teškim krađama, razbojništvima kao i razbojničkim krađama, kriminalitetu iz oblasti javnog prometa, itd., postaju dio svakodnevice građana Sarajeva (CRPC, 2011, s. 4). Istraživačka evidencija jasno sugerira da su najteži oblici kriminala, poput organiziranog i nasilničkog, najprisutniji u društvima s velikim socijalnim razlikama i društvima s visokom stopom siromaštva i nezaposlenosti (Jugović i sar., 2008, s. 453). Kriminal bijelog ovratnika, organizirani i neorganizirani (formalno spontani) kriminal predstavljaju tri osnovna oblika ispoljavanja kriminalnih aktivnosti u velikim urbanim sredinama (Spalević i Jovanović, 2013, s. 303). Povijesno gledano, bilo je dosta rasprava o uzrocima kriminalnog ponašanja, počevši od nejednakosti, siromaštva, pa čak i genetike, no ono u čemu se danas svi slažu jest da je u pitanju „iznimno kompleksan problem od velikog značaja za kvalitetu života u urbanim sredinama“ (Green i Green, 2003, s. 1). Taylor ukazuje na čimbenike porasta nasilja u zapadnim zemljama, koji predstavljaju posljedicu strukturalnih poremećaja uslijed tranzicije iz industrijskog u postindustrijsko društvo (Taylor, 1999 cit. u Jugović i sar., 2008, s.450). Raniji sustav u Bosni i Hercegovini, s visokom stopom zapošljavanja, stabilnom obiteljskom strukturom i zajedničkim vrijednostima potpomognutih jakom sigurnosnom mrežom bivše socijalne države, zamijenjen je sada zbiljom strukturne nezaposlenosti, gospodarske i socijalne nesigurnosti i rasta nestabilnosti obiteljskog života i međuljudskih odnosa. Svijet materijalne sigurnosti je zamijenjen nesigurnosti i neizvjesnosti. Isključenje s tržišta rada dovodi do sveopće društvene isključenosti i izravno se odražava na cijelu obitelj i njezinu okolinu. U isto vrijeme vidljive su sve veće klasne razlike, a posebice s aspekta brzog bogaćenja pojedinaca i određenih skupina. Temelj je to osjećaja relativne depriviranosti pojedinaca, ali i cijelih skupina građana u Bosni i Hercegovini.

Mnoga komparativna istraživanja delinkventne i nedelinkventne populacije u svijetu nisu potvrdila da je siromaštvo pojedinca jedini pokretač imovinskih delikata. U empirijskom istraživanju u slučaju Grčke Nikolaos Dritsakis i

Alexandros Gkanas (2009, s. 60) su utvrdili kako „opća ekonomska depresija stvara izravni motiv za kriminalne aktivnosti“. Potvrdu povezanosti između ekonomskih faktora i stope kriminala daje i Douglas E. Goodman (1997, s. 8) u svojem empirijskom istraživanju na 100 gradova srednje veličine u SAD-u. Prema njegovu nalazu pri povećanju stope obiteljskih prihoda od samo 100 USD, kriminal se smanjuje za 14 na 100.000 stanovnika. S povećanjem prihoda u gospodarstvu, raste standard stanovnika u urbanim sredinama i dolazi do pada kriminalnih aktivnosti prije svega u oblastima organiziranog kriminala i spontanog kriminala koji ima u sebi veliki stupanj nasilja. Fleiher je procijenio da je optimalni rast prihoda 1% i da on prouzrokuje pad delinkvencije za 2,5% (Spalević i Jovanović, 2013, s. 307).

Uzimajući u obzir kako ekonomsko stanje u Bosni i Hercegovini zadnjih godina bilježi negativne trendove, s razlogom se može kazati kako je visok i stupanj relativne depriviranosti. Naime, makroekonomski pokazatelji govore kako je BDP (bruto domaći proizvod) i dalje iznimno nizak. U 2012. godini on je iznosio svega 3359.16 američka dolara po glavi stanovnika u BiH (vidi grafikon 1.). Iste godine procjena GDP-a po glavi stanovnika u FBiH iznosio je 7.001 KM, a u Sarajevskom kantonu 13.437KM ili 192,0% od prosjeka Federacije (FZZPR, 2013, s.83). Naravno, ovaj podatak ne govori i o raspodjeli prihoda među stanovništvom, pa treba imati na umu kako su u obračun ušli i iznimno visoki iznosi koje ostvaruju državni dužnosnici, direktori javnih poduzeća i državnih tvrtki, te zastupništva stranih kompanija, koje su pretežito smještene u glavnom gradu. U Bosni i Hercegovini dosada nije bilo istraživanja koja bi ispitala veze između ekonomskih makro pokazatelja i stope kriminaliteta, i bilo bi zanimljivo vidjeti bi li rezultati takvog istraživanja pratili one dobivene u drugim dijelovima svijeta. Niska stopa zaposlenosti i visoka stopa nezaposlenosti su jedan od osnovnih ekonomskih problema u Bosni i Hercegovini. Nakon 2008. godine, stopa zaposlenosti je opala s 34% u 2008. na 32% u 2012. godini, dok se stopa nezaposlenosti povećala za 5% u istom razdoblju (UNDOC, 2013, s. 68). U Sarajevskom kantonu broj zaposlenih u 2012. iznosio je 126.265, čime je sudjelovao u ukupnom broju zaposlenih u FBiH s 28,9% (FZZPR, 2013, s. 84). Broj nezaposlenih u porastu je, a to dokazuju podatci da je s 66.299 evidentiranih nezaposlenih ta brojka porasla na 71.779 osoba u travnju 2014.godine. Ove podatke treba sagledati u svjetlu činjenica da je Sarajevo glavni grad države, u kojem je smještena većina institucija kako državne razine vlasti, tako i Federacije BiH, Kantona Sarajevo i općina, te velikog broja drugih institucija, zastupništva, tvrtki i dr. Naime, na skoro pola milijuna stanovnika se treba dodati i veliki broj onih koji iz drugih mjesta svakodnevno ili na bazi smještaja radnim danima dolaze u Sarajevo radi posla, obrazovanja i sl.

Ekonomski faktori se mogu različito tumačiti, ovisno od toga vidi li se njihovo najvažnije djelovanje na ljude kao izravno ili neizravno. Naime, pretpostavlja se kako nezaposlenost, nizak materijalni položaj i drugi oblici ekonomske deprivacije i socijalne marginalizacije djeluju prvenstveno izravno, budući su u značajnoj pozitivnoj svezi s besposličarenjem, „prepuštanjem ulici“ i padom ukupne socijalne tolerancije, slabljenjem društvene organizacije, te odricanjem nenasil-

nih vrijednosti. Nejednakost prihoda je važan čimbenik koji može da utječe na stupanj kriminaliteta. U slučaju kada je nejednakost više izražena, ljudi sa niskim prihodima žele usvojiti način života koji je karakterističan za ljude sa visokim prihodima, posebno u slučaju kada žive u visoko urbaniziranim sredinama gdje se u svakom trenutku susreću sa blagodatima života koje su na raspolaganju populaciji s visokim životnim standardom. Nemoguće je da populacija s niskom zaradom legalnim radom prati način života populacije s visokim životnim standardom (Spalević i Jovanović, 2013, s. 308). Upravo klasno raslojavanje jedan je od najočitijih procesa u Bosni i Hercegovini, a on sobom donosi i niz popratnih učinaka po pitanju sigurnosti uopće. Vjerojatno je to i najočitije upravo na primjeru Sarajeva.

Grafikon 1. BDP po glavi stanovnika u BiH

Jedna od posljedica koje neminovno prate ovakvu društvenu dezorganizaciju, kakva vlada u Bosni i Hercegovini, je zasigurno veliki problem korupcije. Građani Bosne i Hercegovine smatraju da je korupcija četvrti najveći problem države iza nezaposlenosti, rada vlade i siromaštva, a čak 20% stanovništva dalo je mito (UNDOC, 2013, s.18-19), navedeno je u izvješću "Biznis, korupcija i kriminal u Bosni i Hercegovini: Utjecaj mita i drugih kriminalnih aktivnosti na privatno poduzetništvo" kojeg je izradio Ured UN-a za borbu protiv droge i kriminala (UNDOC), uz finansijsku potporu Europske unije. Dio je to regionalnog projekta procjene razine korupcije u zemljama zapadnog Balkana, koji je u Bosni i Hercegovini proveden i u 1997 tvrtki, anketiranjem predstavnika tih poduzeća. Rezultati pokazuju da značajan postotak poslovnih subjekata plaća mito javnim službenicima tijekom cijele godine, a čak jedna trećina mita daje se za ubrzanje administrativnih procedura (UNDOC, 2013, s. 29). Podaci o prosječnom iznosu mita koje su dala poduzeća (318 KM) i odgovarajućem iznosu koji su platili građani (220 KM), koji su predstavljeni u UNODC-ovom istraživanju stanovništva o administrativnoj korupciji i podmićivanju iz 2011. godine, pokazuju da je prosječna visina mita koje su dala poduzeća gotovo 50% viša nego visina mita koje su dali građani (UNDOC, 2013, s. 25).

Tijekom 2013. godine zaprimljeno je 186 prijava građana Bosne i Hercegovine za korupciju koji se odnose na sve razine vlasti u BiH, a najveći broj prijava se odnosi na sektor državne uprave, zatim sektore obrazovanja, zdravstva, pristupa informacijama, građevinarstva i sukoba interesa, podaci su Transparency Internationala BiH (TI, 2014). U Kantonu Sarajevo, prema Godišnjem izvješću MUP-a, policija je u 2013. godini u svojem radu zabilježila svega 8 kaznenih djela podmićivanja i kaznenih djela protiv službene dužnosti, što je smanjenje za 15 u odnosu na 2012., kada je registrirano 23 (MUP KS, 2014, s. 2). Dakle kada se usporede navedene brojke očito je kako se potvrđuje teza da policijske i druge službene statistike ne odražavaju stvarno stanje po pitanju kriminaliteta. Naime, Lea smatra kako je ključna varijabla službenih policijskih statistika pitanje „koja kaznena djela i kriminalitet, i to kojih društvenih klasa, će biti u fokusu policijskoga rada“ (Lea, 2003, s. 15). Ovo se, sa stanovišta Bosne i Hercegovine, može potkrijepiti činjenicom da u zadnjih deset godina broj kaznenih djela iz oblasti korupcije, u odnosu na druge oblike kriminaliteta, skoro da i ne postoji u službenim statistikama. Lea (2003, s. 15) ističe kako „obični“ kriminalci nemaju moć kojom mogu utjecati na pitanje kriminaliziranja određenih ponašanja, no zato oni iz sfera organiziranog kriminala, iako možda i ne mogu izbjeći samu kriminalizaciju, imaju sredstva za neutraliziranje njezinih učinaka, bilo kroz korupciju, bilo kroz zastrašivanje. Naime, i kad postoji volja i spremnost organa formalne socijalne kontrole da se suoče s određenim problemima tijekom istrage, nerijetko nailaze na „zid šutnje“ i žrtve i šire zajednice. Kod nas je već dobro poznata teza da je cijelo društvo korumpirano, da svi krađu, da se svi bore za vlast kako bi mogli krasti, da su se jedni nepošteno bogatili dok su drugi ginuli za domovinu, da mito i gvozdena vrata otvara i sl. U takvoj društvenoj atmosferi, ohrabreni su ne samo afirmirani kriminalci već i oni pojedinci koji, u pozitivnom okružju, nikada ne bi ispoljili devijantno ili kriminalno ponašanje. Lea dodaje i kako je „nemoć počinitelja kaznenog djela u odnosu na moć države krucijalni čimbenik kontrole kriminaliteta“ (Lea, 2003, s.15), te na taj način još više podcrtava pitanje „nedodirljivosti“ pojedinih društvenih krugova. Na taj način se iz same društvene elite emitiraju signali da je malverzacija opravdana i korisna. Za razliku od konvencionalnog kriminala koji ima neznatan učinak na društvene institucije, ovaj oblik kriminala jača društvenu dezorganizaciju i urušava osnovne postulate demokratskog društva - vjeru širih društvenih slojeva u pravdu i jednakost. Njegovi izvršitelji, priznati članovi društva, rijetko bivaju gonjeni zbog faktičkog imuniteta koji kao ugledni ljudi uživaju (Spalević i Jovanović, 2013, s. 314).

U ovakvim političko-ekonomskim uvjetima dolazi i do ekspanzije organiziranog kriminala, koji sve više postaje međunarodni i uključuje nezakonitu trgovinu opojnom drogom, oružjem, krijumčarenje, prostituciju i sl. Takvi zločini uglavnom vrlo su složeni i teško ih kazneno goniti. Singer (1998) upozorava da je nastanak i razvoj organiziranog kriminaliteta uvjetovan ekonomskim, socijalnim i političkim prilikama neke zemlje, a na primjeru zemalja bivšeg Sovjetskog saveza nalazimo potvrdu ovoj tezi, a pojava organiziranog kriminala dobro se razvijala u tranziciji što je dovelo do porasta ove vrste kriminala u vezi s gospodarskim kriminalom. Veza između kriminalnog tržišta i ubojstava smatra se nespornom:

takva ubojstava se vrše radi uklanjanja svjedoka, eliminacije rivala, ili kao posljedica međusobnih konflikata u vezi sa tržištem ili novcem (Jugović i sar., 2008, s.453). Ovo potvrđuje niz slučajeva sa sudskim epilogom, a koji se tiču organiziranih kriminalnih skupina čije je središte djelovanja bilo upravo Sarajevo. Jedan od njih je u kolovozu 2013. godine podignuta optužnica od strane tužitelja Posebnog odjela za organizirani kriminal, gospodarski kriminal, korupciju i terorizam Tužiteljstva BiH, protiv ukupno 32 osobe, u okviru predmeta protiv Darka Eleza i dr. Ovi optuženi, terete se za neka od najtežih kaznenih djela organiziranog kriminala, počinjena u proteklih 10 godina, na području Bosne i Hercegovine. Time je okončana istraga za više nerazjašnjenih teških ubojstava na području Istočnog Sarajeva, te oružanih pljački banaka i transporta novca na području Istočnog Sarajeva i Kantona Sarajevo u iznosu od oko 10 milijuna konvertibilnih maraka. Trojica optuženih, u vrijeme izvršenja kaznenih djela, bili su uposlenici SIPA, Granične policije BiH i MUP- a Kantona Sarajevo (Indeks, 2013).

Odjel II za organizirani kriminal, gospodarski kriminal i korupciju Suda BiH izrekao je u 28. studenog 2013. kaznu zatvora od po 40 godina Zijadu Turkoviću i Milenku Lakiću, dok je Muamer Zahitović osuđen na tri, Saša Stjepanović na 12, a Fadil Aljović na pet godina zatvora. Optužnica ih je teretila za kazneno djelo organizirani kriminal u vezi s kaznenim djelima neovlašteni promet opojnim drogama, zločinačka organizacija, razbojništvo, iznuda, produženo kazneno djelo pranje novca, ubojstvo, izazivanje opće opasnosti, neovlašten promet oružjem i vojnom opremom te proizvodima dvojne uporabe, dogovor za počinjenje kaznenih djela i pripremanje kaznenog djela teško ubojstvo (Večernji list, 2013). Pored ovih, medijski iznimno eksponiranih slučajeva, u Sarajevu su sve češći i javni oružani obračuni pojedinaca, koji dodatno unose nemir među građane. Samo u 2013. godini na području Kantona Sarajevo policija je evidentirala 171 kazneno djelo protiv života i tijela. Ipak, iz podataka Federalne uprave policije vidljivo je kako je ukupni broj evidentiranih kaznenih djela u Kantonu Sarajevu u 2013.g. u odnosu na prethodnu godinu bio u blagom padu, te da, iako ima najveći broj stanovnika, Kanton Sarajevo je iza Tuzlanskog (vidi tabela 1.). Upravo ove brojke mogu biti temelj su za dublju konkretno usmjerenu analizu teorijske postavke da „službene statistike ne odražavaju objektivno stanje kriminaliteta“ kroz koncept da te statistike ovise od politički usmjeravane aktivnosti policijskih organa (Lea, 2003, s. 15).

Tabela 1. Usporedni broj evidentiranih kaznenih djela po kantonima 2012/2013

Izvor: Federalna uprava policije: Informacija o stanju sigurnosti za 2013.god.

Kanton	2012.	2013.
UNSKO-SANSKI	2416	2172
POSAVSKI	415	340
TUZLANSKI	7424	6946
ZENIČKO-DOBOJSKI	3624	3543
BOSANSKO-PODRINJSKI	186	164
SREDNJOBOSANSKI	2263	2359
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKI	1732	1623

ZAPADNOHERCEGOVAČKI	437	372
KANTON SARAJEVO	6879	6490
KANTON 10 - LIVNO	675	586

Socijalna isključenost u BiH je političko pitanje. Vlasti nisu orijentirane na ljude i razvoj društva. Umjesto društvene kohezije potiču podjele i konflikte. Socijalna isključenost je društveni, a ne individualni problem, tvrdi Young. On ovo potvrđuje s nekoliko stavki (Young, 1999):

- Kriminal je u porastu, a mali broj počinitelja počinu veliki broj kaznenih djela.
- Ti su prijestupnici grupirani unutar socijalno isključenih skupina (potklasa).
- Društvena dezorganizacija omogućava i podržava kriminal.
- Socijalna isključenost leži u manjku motivacije i mogućnosti.

Bilo bi zanimljivo ove teze testirati putem empirijskog istraživanja problema nasilja koje čine mladi u Bosni i Hercegovini. Naime, činjenica je da sva djeca tj. mladi ne pribjegavaju nasilju nego tek manja skupina u svakoj sredini. Ovakve skupine nasilnika obično se „drže zajedno“ i nerijetko je riječ o mladima koji imaju sličnu obiteljsku sliku. Razorene ili obitelji u krizi predstavljaju plodno socijalno i kulturno tlo za maloljetničko prijestupništvo. U takvim obiteljima je smanjena kontrola nad djecom, komunikacija u obitelji je slaba, a očekivanja roditelja od svoje djece su neodgovarajuća. (Avramović, 2011, s. 26)

Teorija lijevog realizma veliku pozornost daje i imigrantima (u Velikoj Britaniji). Ta populacija je diskriminirana u svim segmentima, zbog razlika u samom načinu života i mišljenja (Young, 2002). Istraživanje u Velikoj Britaniji, prema Young-u, pokazuju nedvosmisleno kako prva generacija imigranata ima niže stope kriminala od autohtonog stanovništva. Problem postaje druga i treća generacija koji su više asimilirali vrijednosti novog društva i imaju mnogo veća očekivanja i koji najviše osjećaju relativnu deprivaciju, nezadovoljstvo koje često dovodi do veće stope kriminala (Young, 2003). I tu bi se mogla uspostaviti poveznica sa stanjem u Bosni i Hercegovini. Protekli je rat, naime, raselio veliki dio stanovništva. I pored godina izbjeglištva u novim sredinama, gdje je većina i ostala živjeti što je dobro poznato, ti ljudi (i njihova djeca) ustvari nikad nisu potpuno prihvaćeni od „starosjedilaca“. Postoje, možda ne otvoreno izraženi, ali konstantni pokazatelji netrpeljivosti, izbjegavanja i distanciranja. To je posebice izraženo u većim urbanim sredinama gdje se na osobe iz ruralnih krajeva gleda kao na one koji su krivi za većinu stvari počevši od pada kulture stanovanja, ponašanja u javnosti i sl. Takvi stavovi moraju imati posljedice i kod djece. Djeca roditelja iz urbanih sredina omalovažavaju svoje vršnjake (po uzoru na roditelje-Teorija imitacije), a ukoliko oni (materijalno ili na bilo koji drugi način) imaju više od njih to zna prijeći i u teže fizičko ili psihičko nasilje. S druge, pak, strane ovi mladi suočeni s odbijanjem postaju također nezadovoljni svojim položajem i te frustracije izražavaju na različite načine.

Preko 20 godina istraživanja upućuje na zaključak da postoji kompleksna i zavisna veza između nasilja, izazvanog straha, osobnog osjećaja nesigurnosti i promjene ponašanja. Sa stanovišta pojedinca ili zajednice, javlja se strah za vlastitu sigurnost i sigurnost članova obitelji. Sve zajedno može da dovede do depresivnih stanja i konstantnog nezadovoljstva (Danilović Hristić, 2010, s. 3). U Bosni i Hercegovini, s aktualnim stanjem u društvu općenito, potvrđuju se ovakve teze. Može djelovati prijeteeće ukoliko se neka osoba ponaša na način iz kojega je očito da ona „sasvim svjesno i namjerno krši društvene ili moralne norme kako bi ostvarila neke svoje ciljeve“. Ukoliko se takvo ponašanje učestalo ponavlja, bez obzira da li se ponavlja od strane više različitih osoba ili od jedne osobe ali u više situacija, doći će do „percepcije erozije društvenih, odnosno moralnih vrijednosti“. Većina ljudi koja promatra takvo ponašanje osjetit će ga kao „prijetnju normativnom sustavu“ na koji se oni oslanjaju (Tyler i sar., 1997, s. 109). Na široj društvenoj razini, teret straha od kriminala najčešće je usmjeren na one koji se već nalaze u nepovoljnom socio-ekonomskom položaju i ne posjeduju dovoljno resursa da zaštite sebe i svoju imovinu ili da se odsele iz područja sa visokom stopom kriminala (Dolan i Peasgood, 2007, s. 126 cit. u Đurić i Popović-Čitić, 2012, s. 93), a osobe koje žive u velikim urbanim područjima iskazuju više razine straha od kriminala negoli osobe koje žive u ruralnim područjima (Getoš i Giebel, 2012, s. 539). Ovaj strah naročito je intenzivan kod građana tzv. tranzicijskih zemalja, koje su suočene sa brojnim društvenim, ekonomskim i političkim promjenama, čije se negativne posljedice u najvećoj mjeri reflektiraju na tešku materijalnu situaciju većine stanovnika, ističe se u Analizi kriminaliteta na području općine Novi Grad Sarajevo, koju je izradilo Udruženje Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu. Poseban negativan utjecaj na ovom polju izaziva nedostatak stvarne solidarnosti među građanima, uglavnom urbanih dijelova zemlje, kod kojih je strah od kriminaliteta prisutan u većoj mjeri, između ostalog, i zbog slabih rezultata procesa društvene integracije (CPRC, 2011, s. 3).

U tom smislu zanimljivi su rezultati regionalnog istraživačkog projekta „Strah od kriminala u velikim gradovima“ koji je tijekom 2009. godine proveden od strane fakulteta Univerziteta u Beogradu, Univerziteta u Bitoli, Univerziteta u Sarajevu, Sveučilišta u Zagrebu i Univerziteta u Mariboru. Na višestapnom slučajnom uzorku od 1977 punoljetnih ispitanika koji žive u urbanim dijelovima gradova primijenjena je metoda intervjuiranja u domaćinstvima, uz korištenje posebno kreiranog anketnog upitnika. Rezultati istraživanja su pokazali da je u svim gradovima, neovisno od ispitivane dimenzije, prisutan značajan postotak stanovnika koji izražavaju relativno visoku razinu straha od kriminala. Utvrđene su statistički značajne razlike u razini straha od kriminala među stanovnicima ispitivanih gradova. Najviša prevalencija straha od kriminala, na svakoj od ispitivanih dimenzija, bilježi se kod stanovnika Sarajeva. Sarajevo je grad čiji stanovnici izražavaju najvišu razinu straha od kriminala gdje, ovisno od konkretne situacije, ovo osjećanje ima od gotovo jedne polovice (43%) do više od dvije trećine stanovnika (71%) (Đurić i Popović-Čitić, 2012, str. 102-103).

Prema prof.dr. Elmedinu Muratbegoviću „postojeća istraživanja većinom pokazuju obrnuto proporcionalan odnos između socio-ekonomskog statusa i straha od kriminaliteta: što je socio-ekonomski status viši, to je strah od kriminaliteta manji, i obrnuto. U objašnjenjima takve veze obično se navodi da imućniji ljudi mogu priuštiti bolju sigurnost i da se rjeđe druže s ljudima koji ih mogu dovesti u rizične situacije“ (Aljazeera, 2013). Naime, četverogodišnje istraživanje o osjećaju sigurnosti stanovnika Ljubljane, Zagreba, Sarajeva, Beograda, Skoplja i Prištine u kojem je sudjelovao, pokazuje kako ti gradovi imaju slične probleme. Međutim, u Sarajevu je situacija potpuno drukčija i kuriozitet je da se bogatiji stanovnici osjećaju nesigurnije“ (Aljazeera, 2013). Naime, ovakvi rezultati bi se mogli objasniti tezom da „osobe koje u većoj mjeri primjenjuju preventivne sigurnosne mjere imaju višu razinu straha od kriminala“ (Ferguson i Mindel, 2007, s. 344 cit. u Đurić i Popović-Čitić, 2012, s. 94).

Zaključak

Lijevi realizam, kao kriminološka perspektiva može dosta pomoći u proučavanju kriminaliteta kako s aspekta uzroka i uvjeta u kojima se javlja, tako i u smislu reagiranja formalnih organa socijalne kontrole. U „Deset točaka realizma“ Young (u Jewkes i Letherby, 2002, s. 46) ističe da relativna depriviranost postoji u svim slojevima društva. Svatko se može osjećati depriviranim i zločin se, prema tome, može dogoditi na svakom mjestu u društvenoj strukturi i u bilo kojem razdoblju, u obilju i u njegovoj odsutnosti. Time se može objasniti ne samo tzv „sitni kriminal“ nego i krađa luksuznih dobara, te zločini iz oblasti „bijelih ovratnika“. Dakle riječ je o ozračju koje društvena zajednica generira na način da ljudi, bez obzira na svoj ekonomski status, žude za načinom života onih koji su od njih imućniji. Ove teze potvrđuju i podatci iz istraživanja o korupciji u Bosni i Hercegovini, uspoređeni sa službeno evidentiranim kaznenim djelima iz te oblasti. Young smatra da relativna depriviranost može također pripomoći objašnjenju nasilnih zločina, jer relativna depriviranost može uzrokovati frustraciju, a ona može uzrokovati nasilje. To se posebice odnosi na mladu populaciju, koja je u Bosni i Hercegovini doista i suočena s manjkom mogućnosti i motivacije. Young i dr. drže kako ključ za uspjeh policije leži u poboljšanju odnosa sa zajednicom kojim bi se povećao dotok informacija na koje se policija oslanja. Da bi se to postiglo, oni predlažu minimalnu primjenu metoda održavanja reda. To je ...“jedan način održavanja reda u sustavu demokratske odgovornosti u kojemu javnost slobodno daje informacije i u kojem se policiji dostatno vjeruje da će obavljati posao za koji je plaćena – jest potpuno i pravilno istraživanje zločina“ (Young cit. u Jewkes i Letherby, 2002, s. 45). Nedvojbeno, radi se o značajnijoj potpori i utjecaju javnosti u oblikovanju policijske politike. Ove teze su i te kako primjenjive na aktualnu stvarnost Bosne i Hercegovine i donekle objašnjavaju sadašnje stanje i po pitanju opće sigurnosti kako u samom Sarajevu, tako i u ostatku zemlje. Javna i osobna sigurnost zauzimaju sve veći interes javnosti u proteklom razdoblju zbog činjenice da raste broj događaja nasilništva i narušavanja javnog reda i mira, koji, kad se dese, potresaju cijelu zajednicu, a sve veći broj razbojni-

štava i incidenata s uporabom vatrenog oružja tomu idu u prilog. Stoga rezultati istraživanja o osjećaju sigurnosti u glavnom gradu Bosne i Hercegovine ne iznenađuju. Naime, na osjećaj sigurnosti može uticati mnogo čimbenika kao što su strah pojedinca od različitih vrsta kriminala, aktivnosti u zajednici koje stvaraju opći osjećaj sigurnosti, ali i njegovanje povjerenja građana u zajednicu da im, u slučaju potrebe, može pružiti adekvatnu pomoć i potporu. I upravo tu je poanta lijevog realizma koji inzistira na socijalnoj nejednakosti kao jednom od glavnih generatora kriminala, te ukazuje na potrebu veće senzibilnosti u društvu za najranjivije, marginalizirane i diskriminirane skupine.

Literatura

- Avramović Z. (2011). Demokratija i problem bezbednosti. *Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 2, 19-29.
- Danilović Hristić N. (2010). *Urbanističko-arhitektonski elementi za obezbeđenje višeg stepena bezbednosti na javnim gradskim prostorima*. Beograd: Urbanistički zavod
- Dritsakis N. i Gkanas, A. (2009). The effect of socio-economic determinants on crime rates: An empirical research in the case of Greece with cointegration analysis. *International Journal of Economic Sciences and Applied Research*, 2 (2), 51-64.
- Đurić S. i Popović-Čitić B. (2013). Strah od kriminala u glavnim gradovima bivših jugoslovenskih republika. *Sociologija*, 55(1), 91-114.
- FUP (2014). *Informacija o stanju sigurnosti za 2013.god.* Sarajevo: Federalna uprava policije. Dostupno na: <http://www.fup.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/Kriminalitet-2013.pdf>, preuzeto 20.04.2014.
- FZPF (2013). *Makroekonomski pokazatelji po kantonima 2012.* Sarajevo: Federalni zavod za programiranje razvoja. Dostupno na: http://www.fzzpr.gov.ba/upload/file/dokumenti/makroekonomski_i_socioekonomski_pokazatelji/Makroekonomski%20pokazatelji%20po%20kantonima%202012%20-%2020%2006%202013%20.pdf, preuzeto 22.03.2014.
- Getoš, A. M. i Giebel S. (2012). Strah od kriminala među studentima pravnog fakulteta. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 49, 3/2012, 533-552.
- Greene, M. i Green, R. (2003). *Urban safety in residential areas: Global spatial impact and local self-organising processes*. London: In Proceedings 4th International SpaceSyntax Symposium.
- Goodman, D. (1997). *Midsized cities and their correlates whit crime: An empirical investigatio*. Tacoma: Department Of Economics, University Of Puget Sound, Working paper 97-01. Dostupno na: http://www2.ups.edu/econ/working_papers/97-1.pdf, preuzeto 20.03.2014.
- I.M. (2013). *U akciji "Lutka" u BiH pali kriminalci i ubojice: Protiv 32 osobe podignute optužnice*. Zagreb: Indeks. Dostupno na: <http://www.index.hr/>

- mobile/clanak.aspx?category=vijesti&id=697203, preuzeto 26.04.2013.
- Jewkes, Y. i Letherby, G. (2002). *Criminology: A Reader*. London: Sage Publication Ltd.
 - Jugović, A., Brkić, M. i Simeunović-Patić, S. (2008). *Socijalne nejednakosti i siromaštvo kao društveni kontekst kriminala*. Beograd: Godišnjak, FPN
 - Lea, J. (2003). *Crime and Modernity: Continuities in Left Realist Criminology*. London: Sage Publications
 - Lea, J. i Young, J. (1996). Relative Deprivation u: Muncie, J., MacLaughlin, E., Langan, M. *Criminological Perspectives - A Reader*. London: Sage Publications. Dostupno na: <http://www.bunker8.pwp.blueyonder.co.uk/misc/square.htm>, preuzeto 02.04.2014.
 - Lea, J. i Young, J. (1984). *What is to be Done about Law and Order?* Harmondsworth: Penguin.
 - Monteiro, C. i Iannicelli, C. P. (2009). *Spatial profiles of urban crime: The role of morphology in a context of social inequality*. Stockholm: In Proceedings of the 7th. Space Syntax Symposium
 - MUP KS (2014). *Izveštaj o radu Uprave policije MUP-a Kantona Sarajevo za 2013.godinu*. Sarajevo: Ministarstvo unutrašnjih poslova Kantona Sarajevo. Dostupno na: <http://mup.ks.gov.ba/sites/mup.ks.gov.ba/files/Izve%C5%A1taj%20o%20radu%20%20MUP-a%20KS%20za%202013.%20godinu.pdf>, preuzeto 12.04.2014.
 - Mustajbegović, S. (2013). *Istraživanje: Koliko se bojimo kriminala*. Sarajevo: Aljazeera. Dostupno na: <http://balkans.aljazeera.net/vijesti/istrazivanje-koliko-se-bojimo-kriminala>, preuzeto 22.03.2014.
 - Siegel, L. (2011). *Criminology- Eleventh Edition*. Belmont: Wadsworth.
 - Singer, M. (1998). Organizirani kriminal. *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu*, 5, 2, 547-576.
 - Spalević, Ž i Jovanović, M. (2013). Urbanizacija i kriminal. *Kultura polisa*, X, 22, 303-320.
 - Taylor, I. (1999). *Crime in Context: A Critical Criminology of Market Societies*. Oxford: Polity Press
 - Trading Economics (2014). *Bosnia and Herzegovina GDP per capita 1994-2014*. Dostupno na: <http://www.tradingeconomics.com/bosnia-and-herzegovina/gdp-per-capita>.
 - Transparency International (2014). *U 2013. godini u Bosni i Hercegovini zaprimljeno 186 prijava za korupciju*. Sarajevo: Otisak. Dostupno na: <http://www.otisak.ba/bih/20372-transparency-international-u-2013godini-u-bosni-i-hercegovini-zaprimljeno-186-prijava-za-korupciju.html>, preuzeto 06.04.2014.
 - Tyler, T. R., Boeckmann, R. J., Smith, H. J. i Huo, Y. J. (1997). *Social justice in a diverse society*. Boulder: Westview Press

- Udruženje Centar za istraživanje politike suprotstavljanja kriminalitetu – CPRC (2011). *Analiza kriminaliteta na području općine Novi Grad Sarajevo*. Dostupno na: http://www.cprc.ba/biblioteka/An_krim_mal_ng.pdf, preuzeto 03.04.2014.
- UNDOC (2013). *Poslovanje, korupcija i kriminal u BiH: Utjecaj mita i kriminala na privatna preduzeća*. Beč: Ured Ujedinjenih nacija za droge i kriminal.
- U.S. State Department's Overseas Security Advisory Council-OSAC (2014). *Bosnia-Herzegovina 2014 Crime and Safety Report*. Dostupno na: <https://www.osac.gov/pages/ContentReportDetails.aspx?cid=15062>, preuzeto 22.04.2014.
- Večernji list (2014). *Zločinačka organizacija Zijada Turkovića dobila 100 godina zatvora*. Zagreb: Večernji list. Dostupno na: <http://www.vecernji.ba/turkovic-osuden-na-40-godina-zatvora-905609>, preuzeto 25.04.2014.
- Young, J. (2003). *Constructing the paradigm of violence: Mass Media, Violence and Youth*. Dostupno na: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.366.2349&rep=rep1&type=pdf>, preuzeto 29.04.2014.
- Young, J., (1999). *Crime and social exclusion*. Dostupno na: <http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/crime&socialexclusion.htm>, preuzeto 25.01.2012.
- Young, J. (2002). *Crossing the Borderline: Globalisation and Social Exclusion: The Sociology of Vindictiveness and the Criminology of Transgression*. Dostupno na: <http://www.malcolmread.co.uk/JockYoung/crossing.htm>, preuzeto 07.12.2011.
- Young, J. (1991). Left Realism and the Priorities of Crime Control, u: Stenson, K., Cowell, D., *The Politics of Crime Control*. London: Sage Publications, 146-160.
- Young, J. (1988a). Radical criminology in Britain: the emergence of a competing paradigm. *British Journal of Criminology* 28 (2), 159–83.
- Young, J. (1988) Risk of crime and fear of crime: a realist critique of survey-based assumptions, u: M. Maguire and J. Pointing (eds) *Victims of Crime: A New Deal*. Milton Keynes: Open University Press.

Biografija

Vanja Elezović, v.d. glavnog i odgovornog urednika HRT KISS Kiseljak. Diplomirala 2011.g., a magistrirala 2013.g. na Fakultetu za kriminalistiku, kriminologiju i sigurnosne studije u Sarajevu. Kandidat doktorskog studija na istom Fakultetu, Odsjek kriminologija.

E-mail: vanja.elezovic@tel.net.ba; vanja.elezovic@outlook.com